

piuntur, et quomodo ab illa possint percipi, si super illam non diffundantur, vel non depingantur quasi super tabellam, hic non expendimus. Monebimus tamen Deum posse, occasione motus organi visus, et occasione reflexionis et impulsionis radiorum corporeorum, talem vel talem ideam et repræsentationem in anima producere, licet extensio non sit in anima. Illud sanè possibile est, nec usquam demonstrabunt Materialistæ talem legem à Deo institui non potuisse.

SECUNDA QUÆSTIO PRÆVIA.

De libertate Mentis humanæ.

Quæritur utrum illa pars hominis quæ mens appellatur, et quæ ex dictis in quæstione præcedenti, necessariò distinguitur à corpore, sit libera et ab omni necessitate immunis; utrum veram et propriè dictam agendi vel non agendi potestatem habeat?

1º Certum est, idque fatentur humanæ libertatis hostes, voluntatem non posse in suis actibus cogi. Nam voluntas quæ cogeretur, ea esset quæ vellet invita et nolens. Id porrò pugnat in terminis. At quæritur utrum ita semper velit, ut non possit aliter velle?

2º Certum est, mentem nec esse liberam in sensationibus suis, saltem plurimis, cum sæpè injucundas experiamur inviti; nec etiam in ideis plurimis, licet plures possimus advocare.

3º Certum est neminem posse liberè veritati cognitæ dissentire, vel malum ut malum diligere. Certum est

pariter bonum in genere, id est, spectatum ut bonum necessariò diligi.

Itaque de his omnibus non agitur; sed quæstionis status est utrum inter objecta privata quæ ab intellectu menti proponuntur, voluntas eligendi facultate perfruatur, an non; utrum illis objectis consensum necessariò præbeat, utrum verò possit ab illo consensu abstinere. Libertatem impugnârunt olim Stoici inter Paganos, Essenæi inter Judæos, Manichæi inter Hæreticos, nostris verò temporibus increduli plures, Hobbesius, Spinosus, Collinsius, quibus favet et arma, suppeditat Baylius.

Notandum est fatum seu ineluctabilem necessitatem, quæ hominem constringi asserunt, non ex eadem causa, juxtà hos omnes, ortum ducere. Alii enim hujus necessitatis causam dixerunt mechanicam mundi constitutionem, alii siderum influxum, alii principium malum, alii decreta divina, alii intimam animæ indolem, intrinsicamque mentis nostræ constitutionem. Contrà hos omnes sit.

PROPOSITIO.

Mens humana verâ libertate perfruitur.

PROB. 1º ex sensu intimo. Nulla est certitudo quæ certitudinem ex sensu intimo nascentem superet vel adæquet; res enim non potest sentiri, quin sit. Sensus intimus alicujus actionis est ipsa actio innotescens, et sui sensum faciens; prius est autem actionem esse

quàm sensum suū facere, et menti sese ostendere. Hinc non possumus errare circà ea quæ sentimus, nec possumus de his dubitare. Hinc v. gr. cùm sentiam me existere, me cogitare, in mea non est potestate de his et similibus dubitare. Igitur sensus intimus infallibile est veritatis argumentum: ita existimant omnes philosophi. Ergo si sensus intimus testetur me esse liberum, de libertate humana dubitare non licet: atqui reverà sensus intimus libertatem humanam testatur. Intimè sentio me posse de magnete, de sideribus, vel de aliis objectis cogitare, me posse velle sedere, vel ambulare, agere vel non agere. Intimè sentio me liberè et proprio nutu ad hoc vel illud determinari, de hoc vel illo, etc.: ergo verè liber sum, nec possum magis de eo quàm de mea existentià dubitare.

PROB. 2º Ex ratione et evidentia. Sanè illud tenendum est quod ab evidentia dicitur: atqui evidentia docet nos esse liberos. Nam quid est evidentia, nisi idea clara alicujus rei? Res evidens quid est, nisi prima veritas quæ primo intuitu apprehenditur, quæ clarè percipitur, quæ necessariò consensum rapit, et cui assensus denegari minimè potest? Cur v. gr. istæ propositiones, *circulus non est quadratus, totum est majus sua parte*, ab omnibus habentur ut evidentes, nisi quia primo intuitu, et clarè percipiuntur, nisi quia sunt primariæ veritates quæ necessariò omnium consensum rapiunt, nec possibile est ferre judicium illis propositionibus oppositum: atqui libertas humana est prima veritas quæ primo intuitu apprehenditur, clarè percipitur, et quæ omnium consensum rapit. Reipsà quidem

superbiæ causâ de hac veritate quidam disputare possunt, sicut Pyrrhonianis de sua propria existentiâ disputant; sed de ipsis dici potest id quod de pyrrhonianis dictum est: *Secta est non philosophorum, sed mendacium*. Enim verò liberum arbitrium quod suis scriptis et verbis impugnant, in praxi et sua agendi ratione probant. Nam si lædantur, vel injuriis afficiantur, sive ab amicis sive ab aliis, statim de iis conqueruntur, eos veluti criminis reos vituperant et insequuntur; ergo eos agnoscunt liberos. Jam verò eos non agnoscunt liberos, nisi quia ipsis persuasissimum est, nisi quia intimè convincuntur, clarè et evidenter suis ideis percipiunt se esse liberos. Ergo liberum arbitrium est una è primis veritatibus adèd perspicua et evidens ut non possit ab hominibus non agnosci; adèdque lucida ut ab illis ipsis admittatur, qui in speciem illam impugnant.

PROB. 5º ex veracitate Dei. Ita intimè sentimus et convincimur nos esse liberos, ut aliter judicare non valeamus. Non possumus de eo dubitare. Judicium hoc, quidquid hactenùs garriant pauci ex adverso, in nobis est necessarium, prout intimè experimur, et ut modò notavimus; ergo à natura ipsa, seu potius ab Auctore naturæ ortum ducit et ab ipso impressum est: Deus igitur esset auctor erroris, si istud judicium nos in errorem induceret; ergo sumus liberi.

PROB. 4º ex consensu omnium hominum. Temeritatis est non ferendæ insurgere adversus sententiam omnium hominum, præsertim si agatur de re maximi momenti, quæ examini sæpè subjecta fuerit, si insuper

sententia de qua agitur ex prejudiciis et cupiditatibus non oriatur : atqui libertatis humanæ hostes, si qui sint, (arbitramur enim eos tantum superbiæ causâ et ad nomen sibi pariendum de libero arbitrio disputare) insurgunt adversus sententiam omnium hominum, seu saltem ferè omnium, et quidem in re maximi momenti quæ sæpè examini subjecta fuit, et sententia hæc quam rejiciunt, à præjudiciis et cupiditatibus non oritur. 1° Quidem insurgunt in sententiam omnium hominum; ut enim post S. Augustinum ait *Fenelonius*, liberum arbitrium cantant in montibus pastores, in theatris poëtæ, indocti in circulis, docti in bibliothecis et scholis, antistites in sacris, in orbe universo omne genus humanum. 2° Quæstio liberi arbitrii est maximi momenti, et sæpè fuit examini subjecta, uti evidens est. 3° Hæc sententia non potuit ex prejudiciis et cupiditatibus nasci. Enim verò si homines non essent liberi, tunc nusquam essent vituperandi vel puniendi, possent consequenter cupiditatibus indulgere; ergo præjudiciis et cupiditatibus favet error Fatalistarum, his verò obsistit sententia eorum qui libertatem tuentur; igitur universi homines hanc sententiam non admiserunt cupiditatibus illecti, sed rei evidentiam coacti. Ergo temerarii sunt humanæ libertatis hostes, si tamen sint qui illam sincerè impugnent, quique hanc totius generis humani sententiam ex animo impetant.

PROB. 5° ex absurdis. Prima insulsitas. Sine libertate homines essent veluti machinæ et automata quæ officis motibus obsequuntur; quod absurdum est.

2° Si homo non sit liber, tunc ideæ laudis et vitu-

perii, virtutis et vitii, quæ nobis sunt naturales et congenitæ, nihil significant: qualem enim laudem, vel quale vituperium meretur qui aliter agere non potest? Ex hoc sequeretur virum æquitate et probitate eximium, qualis fuit, v. gr. *D. d'Aguesseau*, non esse magis laudandum quàm scelestissimum virum qualis fuit *Cartusius*; siquidem uterque necessariò egisset, nec aliter potuisset se gerere. Atqui tamen nemo id dixerit, nisi amens sit et mente captus; ergo, etc.

5ª Nullæ grates iis qui nos beneficiis ornavère deberentur, cum vir beneficus aliter efficere non poterit. Non magis, si homo non sit liber, gratiarum actiones meretur vir benefaciens, quàm ignis qui nos calefacit.

4^a Si homines non sunt liberi, immeritò tanquam rei et culpabiles puniuntur qui in rempublicam peccant; immeritò remunerantur tanquam præmio digni qui de illa benè merentur, cum ab illis actibus abstinere non possint; sicuti immeritò puniretur horologium eò quòd horas malè indicaret.

5^a Si omnia fato fiant, ergo vana omnia consilia, omnesque prudentiæ regulæ sunt inutiles: quid enim prodest humana prudentia, quid prosunt humana consilia, si res necessariò sit, nec aliter fieri possit?

6^a Si omnia ineluctabili fato eveniant, non minùs insanum est malos ad virtutem, seditiosos ad pacem hortari, quàm in littore maris ad fluctus iracundos orationem dicere.

7^a Si homo non est liber, ut quid igitur sentit tot conscientiæ morsus? ut quid illos dimittere non valet?

Iti tam diri conscientiae stimuli nonne libertatem humanam demonstrant?

8^a In decursu hujus Tractatus demonstrabimus admittendam esse Religionem, variaque officia, sive erga Deum sive erga proximum, ab hominibus esse adimplenda; demonstrabimus esse actiones quasdam bonas, alias verò malas: atqui tamen, si nulla sit in homine libertas, jam de Religione actum est, homines nullis constringi possunt legibus; nullum potest esse crimen seu peccatum, aut saltem Deus foret auctor illius peccati; cum enim homo hos actus vitare non possit, manifestum est illos actus homini in crimen verti non posse, omniaque delicta in solum Deum redundare: quod impium est non minus quam absurdum. Ex his sequitur doctrinam Fatalistarum omnem virtutem, omnem pudorem extinguere, cunctis vitiis, cunctis cupiditatibus, infamiis, sceleribus, rebellionibus viam aperire. Hinc de illa dici potest quod de doctrina Epicureorum à Tullio dictum est, nempe hanc potius à magistratibus esse puniendam quam à doctoribus relendam.

Nihil doctrina Fatalistarum esse exitiosum magis experimento constat. Epicureismo Romæ admissio, extinctae sunt omnes virtutes, corrupti sunt Romani, res publica concidit.

Hinc colligere est quam insana sit doctrina libri caeteròquin in omnibus ferè horreni, cui tit. *Dictionnaire philosophique*, in quo art. *Liberté* asseritur nos non magis quam canes esse liberos.

Præterea, cum deinceps religionis christianae divini-

tatem simus demonstraturi, Fatalistae rursus confutantur omnibus Scripturae sacrae testimoniis, in quibus liberum arbitrium asseritur.

SOLVUNTUR OBJECTIONES.

OBJ. I. ex Baylio desumpta. Falsum est vel saltem incertum an sensus intimus sit testis libertatis humanae. Nam 1° sensus intimus referre videtur nos esse in sensationibus et ideis activos. 2° Nos dolore in partibus pedis vel manus abscissis. 3° Colores esse in objectis externis. 4° Motus corporis à nobis ipsis produci. Atqui tamen, haec omnia et similia falsa sunt, nec proinde à sensu intimo referuntur; ergo, pari ratione, sensus intimus videtur libertatis esse testis, licet id procul sit à vero.

RESP. Ad primum. 1° Quantum ad sensationes, juxta omnes philosophos, anima illas non producit, sed recipit; in illis passiva est, non activa. Id constat ex ipso sensu intimo qui testis est nos injucundas sensationes invitâ voluntate, experiri, consequenter nos pati illas sensationes, non verò producere; ergo falsò asseritur sensum intimum referre videri nos esse in sensationibus activos. 2° Quantum ad ideas, plures philosophi idem de illis ac de sensationibus affirmant. Perceptiones, juxta ipsos, recipimus, sicut sensationes, quae nihil sunt, nisi ideae vividiores. Sumus itaque passivi in nostris perceptionibus, sensusque intimus minimè testatur nos esse in illis producendis activos. Quibus positis, evanescit difficultas, uti evidens est. Juxta alios phi-

losophos, ideas partim recipimus, partim producimus. Ideas autem quas recipimus à nobis esse productas, testari non potest sensus intimus, ut patet. Quantum verò ad ideas quæ à nobis producuntur, etsi testaretur sensus intimus nos esse in illis perceptionibus activos, nihil posset indè contrà nos concludi, quia nihil nisi verum testaretur.

RESP. Ad secundum. Sensus intimus non refert nisi præsentem animæ statum; igitur unicè refert animam dolore. Nullatenus attendenti referre potest partibus membri abscissis inesse dolorem. Qui dolorem ad pedem abscissum referunt, non intelligunt, si excitent animos ut attendant, dolorem propriè esse in pede abscisso, sed tantum doloris causam et occasionem ibi adesse uti facilè ab ipsis audiet quicumque illos interrogaverit.

RESP. Ad tertium. Falsum est sensum intimum videri etiam viro rustico referre colores esse in objectis externis; quia, ut modò dixi, sensus intimus non refert, nec tantisper attendenti potest videri aliud referre præter præsentem animæ statum. Quæ extrà animam sunt, non attingit. De objectis externis varia judicia, modò vera, modò falsa, pronuntiantur à mente; sed de iis nihil testatur sensus intimus, uti claret. Igitur attendenti unicè refert sensus intimus colores esse, seu potiùs depingi in mente. Ipsi rustici rem aliter non intelligunt, etsi aliter loqui videantur. Si enim quis ab ipsis sciscitetur, an ignis sentiat, an doleat, audiet illos longè aliter opinari.

RESP. Ad quartum. Sensus intimus testatur tantum-

modò mentis volitionem et conatum admotum. Si quis judicet motum corporis à voluntate physicè produci, ultrà sensus intimi testimonium excurrit, uti facilè deprehendet quicumque attento animo seipsum consulerit.

INST. Etiam si Deus omnium nostrarum idearum et volitionum seriem produceret, idem esset in nobis sensus intimus, et tamen non essemus liberi; ergo sensus intimus libertatem non probat.

Et verò, inquit Baylius, sit lamina versatilis, omnem ad auram mobilis, cui imprimatur desiderium respiciendi meridiem vel occidentem: si à vento moveatur, et ignoret tamen ventum adesse à quo moveatur, à seipsa moveri existimabit; ergo pari ratione, etc.

Spinosa alio utitur exemplo. Globus, inquit, si in statu motus se esse cognosceret, liberum sese existimaret, quia, dum motus impressio perseveraret, crederet se sine ulla vi externa moveri. Undè, juxtà ipsum, libertas sita est in eo quòd non sentiatur coactio, nec vis externa.

RESP. Si Deus omnes volitiones nostras produceret, tunc anima quidem sentiret intimè volitiones esse in se, non verò à se, sicut sentit sensationem non à se, sed in se tantum esse. Ad exempla allata, negamus laminam versatilem Bayli, vel globum Spinosæ, in hypothesi quam fingunt, et quæ est impossibilis, sentire se libertate donari, vel à seipsis moveri.

OBJ. II. Dormientes sæpè existimant, imò intimè sentiunt, se esse liberos. Libertatem inter somnium testatur sensus intimus. Somniantes experiuntur con-

scientiæ stimulos : atqui tamen tunc nulla est libertas; ergo nec sensus intimus, nec conscientiæ stimuli libertatem demonstrant.

RESP. Quicumque sint illi sensus quos dormientes experimur, evanescent statim atque somno solvimur. Illos tantum experimur, cum organa sunt male ordinata vel consopita, et cum agendi vi motuque privantur. Itaque somnia hæc non sunt effectus legum generalium, sed tantum defectus naturæ; consequenter minimè vult Auctor naturæ ut iis fidem adhibeamus. Monemur ab illo Auctore naturæ, cum sumus expergefacti, illos sensus esse fallaces; igitur error tunc vitari debet, nec in Deum refundi potest qui monet iis sensationibus non esse fidendum. È contrariò sensus quos experimur, dum organa sunt bene constituta nec consopita, cum sint constantes, generales, non possunt esse nisi à Deo; consequenter nunquam in errorem nos inducere possunt.

Pari ratione, conscientiæ stimuli quos per somnium experimur, si tamen quosdam experiamur, non probant nos male egisse et nos esse liberos tempore somnii, quia brevi evanescent, qui facilè, et statim atque experrecti sumus, excutiuntur, ac consequenter à Deo esse minimè probantur. Verum stimuli conscientiæ, quos per vitam experimur, sunt constantes, et vinci non possunt. Itaque profluunt ex generalibus naturæ legibus; sunt igitur ab Auctore naturæ seu à Deo ipso in animis insculpti, proindè fallaces esse non possunt.

Objectiones quæ ab actione Dei in creaturas, ex

præscientia divina, et libertatis abusu depromuntur, in Tractatu de Deo et divinis ejus attributis solvuntur.

OBJ. III. Si sensus intimus testaretur libertatem, vel instanti in quo agitur, vel instanti actionem præcedenti: atqui neutrum dici potest. 1° Non instanti quo agitur: tunc enim actus non potest non esse, et consequenter tunc non est libertas. 2° Nec etiam instanti præcedenti, quia sensus intimus tantum refert præsentem animæ statum, non verò statum instantis sequentis. Ita ferè auctor libri nefandi cui titulus: *le Système de la nature*.

RESP. Sensus intimum referre libertatem, tum instanti quo agitur, tum instanti præcedenti. 1° Quidem instanti quo agitur. Nam homo instanti quo agit sentit sic se agere ut potuisset non agere, sentit se cum actu conjungere potestatem non agendi, sentit se pro nutu et ex seipso tale opus efficere. Reverà, instanti quo ponitur actus non potest actus non esse; sed hæc necessitas non est nisi necessitas consequentiæ et suppositionis; nihilominus homo sentit libertatem, sentit hunc actum non poni, nisi consequenter ad suam volitionem liberam. 2° Libertatem sentit instanti actum præcedenti. Non sentit quidem actum, quia ex hypothesi nondum existit, sed sentit potestatem se habere actum ponendi momento subsequenti, vel non ponendi, si res in eodem statu permaneat. In eo casu sensus intimus unice refert præsentem animæ statum. Nam eo instanti anima vim et potestatem habet actum ponendi vel non ponendi pro instanti subsequenti, si res non

mütentur ; jam verò sensus intimus illo instanti unicè testatur animam tali potestate esse donatam ; ergo, etc.

INST. Dùm ago, non exerceo potestatem non agendi ; ergo tunc non possum scire an illam potestatem habeam , seu saltem non possum illam sentire : quomodò enim potestas quæ non exercetur, posset sentiri ?

R. N. ANT. Dùm ago liberè, ago vi dominii mei ; ergo exerceo potentiam actûs sui dominam ; ergo exerceo potentiam quæ ita ponit actum, ut posset non ponere ; ergo exerceo potestatem non agendi. Sedulò itaque notandum est potentiam agendi et non agendi in homine, non esse duas potestates, sed unam et eandem simplicissimam potentiam quæ duabus æquivalet.

OBJ. IV. Etiamsi homo non esset liber, non ideò vituperia, laudes, præmia essent inter homines inutilia, uti immeritò in probationibus dictum est : hæc enim incitamenta in homines non liberos vividè possunt agere, illosque vi ineluctabili ad bonum impellere. Sic pecudibus, quæ certè libertate carent, grata rependuntur et pœnæ infliguntur, quia his omnibus necessariò moventur ad præstandum homini obsequium. Sic in Germania suspenduntur in viis et sylvis lupi, et quidem non sine fructu, ut alii lupi ipsos inspicientes à nocendo hominibus deterreantur : ita auctor libri cui tit. *le Système de la Nature*.

RESP. 1° Ex eo argumento sequeretur plectendos esse insanos, febricitantes, phrenesi laborantes, si malè agant, et quidem æquè ac si essent sani ; nam suppliciiis perterriti, à criminibus possunt amoveri. At-

qui tamen, ejusmodi homines æquè severè ac viros sanos plectendos esse dictu absurdum est ; ergo, etc.

RESP. 2° Millies affirmârunt Deistæ Deum justum actus necessarios plectere non posse. Igitur societas æquitatis amans scelestorum criminibus, si necessariò fiant, pœnas dare non potest.

RESP. 3° In probatione non tantùm argumentati sumus ex eo quòd, sublatâ libertate, nihil prodessent laudes, vituperia, mercedes, supplicia, sed ex eo quòd laudis et vituperii quæ nobis congenitæ sunt evanescerent ideæ. Jam verò in hypothesi in qua homo fato conduceretur, prosint vel non prosint vituperia et laudes, nihilominùs certò constat reipsâ tunc nihil esse laude aut vituperio dignum ; consequenter viros probos non magis quàm scelestos et homicidas esse laudandos : atqui tamen illud absurdum est ; ergo, etc.

RESP. 4° Etsi mercedes et supplicia, admissâ ineluctabili necessitate, cujusdam forent utilitatis ad sensum argumenti (quod non expendimus) ; tamen præmia non possent rependi viris probis tanquàm mercede dignis et merentibus, nec supplicia scelestis infligi tanquàm reis et peccantibus : atqui tamen, ab omnibus societatibus quæ sunt in orbe terrarum, viris probis rependuntur præmia tanquàm mercede dignis et merentibus, scelestisque infliguntur pœnæ tanquàm reis et peccantibus ; non verò tantùm ut homines physicis mechanicisque legibus ad bonum impellantur. Porrò dici nequit, omnibus ætatibus, dum sic sese gessit, allucinatum fuisse et etiam nunc allucinari universum genus humanum, Ergo, etc.

Quantum ad pecudes de quibus in argumento mentio facta est, sanè ipsis pœnæ non infliguntur tanquam meriti capaces : ergo comparatio nulla est.

INST. Meritò laudatur Deus propter perfectiones in eo necessarias ; ergo et si homines quâdam necessitate compellerentur, tamen laude possent esse digni.

RESP. DIST. Meritò laudatur Deus propter perfectiones necessarias, sed diverso laudis genere, concedo antecedens ; eodem laudis genere quo laudantur homines rectè agentes, nego. Deus laudatur, ipsius perfectiones ut infinitæ celebrantur, admirationi sunt omnibus, adorantur. Eo sensu Deus ob suas perfectiones à creaturis laudatur. Præterè in Deo infiniti sunt actus liberi quibus non laudem modò, sed amorem et grates promeretur. Homines verò rectè agentes unicè laudantur propter rectum libertatis usum : atqui in hypothese necessitatis talis laus evanesceret. Ergo, etc.

OBJ. V. ejusdem Baylii. Juxta Mallebranchium et plures philosophos, anima nullam producit modificationem : atqui substantia quæ nullam producit modificationem, non est libera ; ergo, etc.

RESP. 1° Mallebranchium cum omnibus philosophis hæc duo concedere. 1° Amorem alicujus objecti esse motum voluntati intrinsecum. 2° Pendere à voluntate quòd in objecto aliquo privato conquiescat, amorem suum ulterius non dirigendo ; vel tendat ad aliud objectum. Hæc duo testatur sensus intimus, hæc duo admittunt ipse Mallebranchius et omnes philosophi ; hæc ad animæ activitatem et libertatem sufficiunt. Disputant quidem philosophi de illa animæ quiete in ali-

quo objecto. Ferè omnes contendunt hanc animæ quietem in objecto, seu hunc objecti amorem, esse veram, novam et intrinsecam modificationem ab anima productam. Contendit verò Mallebranchius voluntatem posse ad objectum tendere, illud amare, seu prout rem intelligit, in eo conquiescere, sine productione novæ modificationis. Quidquid sit, cum sensus intimus referat, fateanturque omnes philosophi, animam habere veram potestatem conquiescendi in aliquo objecto, vel non conquiescendi ; parvi refert an illa quies sit *entitas* animæ superaddita et modificatio propriè dicta, an non sit.

RESP. 2° Vel ex sententia Mallebranchii inferri potest hominem non esse liberum, vel non. Si illud inferri possit, ex eo ipso sequitur repugnare ipsius opinionem, et consequenter rejiciendam esse, cum demonstratum sit hominem esse liberum. Si non, igitur nulla difficultas. Undè neganda est major in hypothese minoris, et minor in hypothese majoris. Si enim animæ libertas et activitas postulent ut ab anima producantur modificationes, certum est illas produci, erratque Mallebranchius : si autem certum sit nullam ab anima produci modificationem, tunc certum est hanc productionem ad animæ activitatem et libertatem non esse requisitam.

Hic notandum est magnum esse discrimen inter sententiam Mallebranchii et sententiam auctoris libri cui titulus est *De l'action de Dieu sur les Créatures*. Nam Mallebranchius quidem dicit animam non producere modificationes, quia voluntatis actus non sunt

modificationes; verum non negat actus voluntatis procedere à voluntate et esse à mente; in eoque, juxta ipsum, posita est mentis activitas. At verò prædictus scriptor non tantum eum Mallebranchio asserit modificationes animæ à mente non produci, sed (quod nusquam à Mallebranchio dictum est) affirmat illas modificationes et omnes voluntatis actus esse totidem entia quæ ab ente extrinseco, scilicet à Deo, creantur. Unde manifestum est in ipsius systemate humanæ voluntatis actus non esse ab anima, sed ab ente externo. Unde actum est in illo systemate de libertate humana.

INST. Vis illa agendi seu producendi modificationes non differt à potestate creandi, quæ soli Deo competit; ergo anima humana illà non donatur.

RESP. Illam multum differre à potestate creandi quæ soli Deo convenit. Nam vis creandi est potestas creandi substantias, est vis educendi aliquid è nihilo tum sui, tum subjecti, ut loquuntur philosophi; sed vis agendi quam hic animæ tribuimus, est dumtaxat vis sese jam existentem modificandi, seu vis producendi modum, vis producendi aliquid ex nihilo sui præcisè, non verò subjecti.

OBJ. VI. Cogitatio et voluntatis actus sunt materiæ modificationes; ergo illi actus non sunt liberi.

R. N. ANT. Ex dictis enim sunt modificationes principii simplicis et à materia valde distincti.

OBJ. VII. In rerum natura omnis actio ex altera actione dimanat, omnes effectus ex aliis effectibus nascuntur, et inter se necessariò connectuntur; sic corpus non movetur nisi quia ab alio impellitur, et sic in in-

finitum; ergo voluntatis actus à concatenatione causarum inter se, rerumque nexu oriuntur; ergo non sunt liberi.

RESP. 1° In ipsis materiæ motibus esse agnoscendam aliquam causam primam, aliquod actionis principium quod absque ulla alia causa extrinseca motum corporibus impresserit; aliòquin progressus foret infinitus, dicendumque foret motum corporibus esse essentialem: quod tamen multum distat à vero, cum sint de se inertia, otiosa, et sæpè quiescant.

2° Elsi perpetua et necessaria esset motuum corporum concatenatio, non ita esset de actibus voluntatis quos liberos esse testatur sensus intimus. Unde actuum liberorum non alia quaerenda est causa quam mens suum liberum arbitrium exercens, et quæ sibi placita sunt eligens.

OBJ. VIII. Cum Baylio et Spinosa. Vel anima in omnibus suis actibus à principio materiali cui consociatur, ab organis corporis, et à cerebri motibus pendet, tuncque omnes actus animæ erunt necessarii, sicut cerebri motus; vel in omnibus suis actibus, ab hujus principii imperio libera est, et tunc omnes voluntatis actus erunt liberi, tuncque infantes, stulti, dormientes sui juris sunt, suæque spontis; quod experientiæ repugnat; vel demum corporis imperio modò subjicitur, modò non, tuncque in rerum natura et ordine à Deo instituto contentus nullus nec æqualitas.

RESP. Animam aliquando corpus regere et gubernare, imperiumque tenere, modò corporis imperio subjici. Si corpus sit sanum et benè dispositum, si spi-

ritus cerebri sint placidi, si non deficient, et nimum non affluent, si moderatè agant, anima tenet habenas, imperat corpori, et in actibus suis libera est. Si corpus non sit sanum, si malè sit dispositum, si spiritus sint tenuiores, nervi laxiores, si faciliùs effluent, ut in infantibus et dormientibus evenit; vel si spiritus animales sint vividiores, nimum affluentes, ut in stultis et febricitantibus, tunc corpus non potest ab anima regi, tunc nulla libertas. Itaque licet anima sit libera, corpusque benè dispositum regere possit, tamen plures sunt circumstantiæ in quibus illud non valet, cum nempe machinæ corporeæ occulta organa deturbantur. Sic nauta contractam navim vel malè constructam non potest dirigere. Sic fidicem non potest sonos jucundos è cithara educere si deturbata sit, et chordæ sint laxiores.

Porrò in hoc rerum ordine à Deo instituto omnia sibi sunt consentanea, sibi que consentiunt naturæ leges; quoties enim corpus est benè dispositum, toties ab anima liberè regitur. Eæ leges constantes sunt, sibi que perpetuò consonant.

OBJ. IX. Homo inter duo objecta constitutus necessario eligit quod sibi meliùs videtur; ergo non est liber.

Præterea nihil datur sine ratione sufficienti; anima igitur nihil potest eligere sine ratione quæ ipsam moveat, et quæ sit à voluntate distincta. Insuper impossibile est ut creatura intelligens, sapiens, summum bonum cupiens, agat sine ratione et incitamento quodam externo. Itaque certò constat animam numquam agere sine incitamento à voluntate distincto. Jam verò, inquirunt, cum anima consultat quid agendum sit, vel

nullam habet rationem unum eligendi præ alio, tuncque iners torpescit, et in actum non erumpit; vel unicà ratione movetur, et tunc agit necessariò; vel demùm pluribus incitamentis impellitur, multis rationibus movetur. In illa ultima hypothesi; vel illæ rationes ex composito agunt in mentem ac conspirant, tuncque actus erit necessarius; vel secum pugnant, tuncque fortior necessariò vincet. Quidquid sit igitur, nulla libertas. Tota hæc objectio sic contrahi potest. Objecta quæ offerentur menti, vel ipsi videntur æqualia, vel inæqualia. Si videantur æqualia, non est ratio cur unum potiùs quàm aliud eligat; ergo nullum eliget. Si inæqualia, majus bonum necessariò eligere debet, si quidem necessario amat bonum, necessariòque suam beatitudinem concupiscit.

RESP. 4.º nonnulli. Si objecta de quibus agitur videantur menti æqualia, nulla est difficultas; tunc enim nascentur in mente æquilibrium et suspensio, ex quibus educetur anima per activitatem sibi propriam, et quia ita vult. Tunc mens nullo incitamento extrinseco indiget, sufficit beneplacitum, uno verbo, stat pro ratione voluntas. Si objecta videantur inæqualia, potest electio intermitteri et fieri disquisitio momentorum quæ pro minore bono pugnant. Neque deest homini ratio sufficiens ulterius examinandi, cum unusquisque experientiã didicerit id quod primo intuitu melius videbatur, reipsã tale non fuisse post maturius examen. Jam verò mens humana finita est, non potest omnes bonitatis gradus et omnes defectus alicujus objecti considerare, potest vividius attendere ad objectum

quod ipsi antea minus bonum videbatur, potest in illo objecto amabilitatis gradus advertere quos antea non consideraverat, ac tandem duo objecta sibi animo effingere ut æqualia, aut saltem quasi ferè æqualia. Ex æquilibrio autem in quo constituitur, vi activitatis suæ educetur.

Sic respondent plures qui contendunt mentem nullo pondere voluntatis extrinseco ad agendum indigere, sed sufficere voluntatis beneplacitum et activitatem. Quin imò plures existimant voluntatem versùs solum bonum in genere, et solum bonum intuitivè visum necessariò propelli, et ceteròquin omnia bona privata, etiamsi majora ipsi videantur, posse ab illa liberè rejici. Ut voluntas possit objectum eligere, sufficit, juxtà ipsos, ut objectum illud habeat speciem boni, sive melius videatur, sive non. Sententia hæc, quæ nihil præ se fert absurdi, quæque à Fatalistis nusquam refellitur, difficultatem explanat et nodum expedit.

RESP. 2.º Cum illis qui asserunt voluntatem nunquam agere sine pondere à voluntate distincto. Si pondera sint æqualia, voluntas potest unum eligere præ alio. Ratio autem quæ tunc illam ad agendum movet, vel est quia non vult insulsè manere suspensa, vel quia ipsi gratum est exercere libertatem, vel quia finis quem intendit, forsan postulat ut unum eligat, vel quia fortè necessum est ut ad alterutrum ex duobus objectis sese inclinet. Si objecta sunt inæqualia, homo eliget necessariò majus bonum, DIST. et pendet ab homine ut hoc vel illud bonum ipsi majus videatur, concedo; et unum ips inecessariò videtur majus bonum, nego. Itaque cum

voluntas agit, necessariò sese fert versùs objectum quod ipsi tunc melius videtur, et amabilius judicatur. Verùm antequàm mens ad judicium definitivum perveniat, potest electionem suspendere per ulterius examen. Nam, uti jam dictum est, potest attentiori animo perpendere rationes amabilitatis quæ sunt in minori bono, quàm bonitatem majoris boni; potest vividius expendere defectus objecti quod primò melius ipsi videbatur, quàm defectus minoris boni. Hinc potest reddere melius respectu sui quod antea in se minus bonum erat, vel ipsi minus bonum videbatur, sicque in gratiam minoris boni ferè judicium definitivum quod, propriè loquendo, liberum est. Insuper, per examen prædictum potest objecta quæ priùs ipsi videbantur inæqualia, reddere respectu sui æqualia, aut ferè æqualia; tuncque alterutrum eliget, ne in perpetuum fluctuet et hæreat, vel propter alias rationes modò expositas.

TERTIA QUÆSTIO PRÆVIA.

De Immortalitate mentis humanæ.

Quæstio non est utrùm anima sit ex natura sua et propria virtute immortalis; fatentur enim omnes illud immortalitatis genus soli Deo convenire. Evidens est Deum, si voluisset, potuisse animam è rerum natura evellere, sicuti illam è nihilo eduxit. Quæstio est igitur utrùm de facto Deus illam deleturus sit.

Impii homines alteram vitam metuentes, in qua Deus